

Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date

08.07.2019

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date

25.10.2019

Doç. Dr. Hacı Mustafa AÇIKÖZ

Muş Alparslan Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü
acikoz.hm@hotmail.com

SEXTUS EMPİRİKUS VE KARŞITLARI ÖRNEKLERİNDE MANTIK VE ŞÜPHE İLİŞKİSİ

Öz

Akıl denilince akla, onun aracı olan mantık; mantık denilince akla onun öznesi olan akıl gelir. Bu ikisi birlikte bir bilgi faaliyetini oluşturur. Yani, bu ikili olmadan hangi türden olursa olsun bilgi eylemi gerçekleştirilemez. Bu eylemde çıkışta ve sonuçta iki epistemolojik anlayış (şüpheci ve dogmacı) ve metodik yaklaşım (indirgemeci ve bütüncü) ile ortaya konur. Çoğu zaman hem teorik hem de uygulamalı zeminlerde bu iki anlayış ve metod birbirleri ile zıtlaştırılıp karşılaştırılır. Oysa doğrusu bunların bir bilgi eyleminde rasyonel bir çerçevede zıtların birliği ilkesi gereği birbirlerini tamamlamalarıdır. Bu nedenle, “bütün bilgi faaliyetleri bu genel temel ekseninde döner” yargısında bulunmak mümkündür. Bizim inceleme konumuz dikkate alındığında bilgi eyleminde Sextus Empiricus ve karşıtları örneğinde mantık merkezli olarak epistemolojik şüpheci ve dogmacı anlayışlar ve indirgemeci ve bütüncü metodik yaklaşımların nasıl kullanıldığının gerekçeli analiz ve değerlendirmesini yapacağız. Bugün genelde mantık özelde akilyürütme merkezli adeta kökünden koparılıp dallandırılıp budaklandırılarak devam eden tartışma yarın da devam edecek görünmektedir. Amacımız, anlayış ve metodolojik yaklaşımların kökenine inerek ve tarafların pozisyonlarını gösterip değerlendirerek tarafların içine düştüğü kısır döngü ve açmazla dair bir farkındalık oluşturmaktır. Bu kadim karşıtlık kaynaklı problemlerin çözümü ise ancak Sextus ve karşıtlarının mantığa dair görüşleri ve mantığı amaç ve araç olarak kullanma gerekçelerini anlamak ile mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Homo skeptikus, mantık, Sextus Empiricus, dogmacılık, bütüncü ve indirgemeci metodik yaklaşımlar.

THE RELATIONSHIP BETWEEN LOGIC AND SUSPECT IN SEXTUS EMPIRICUS AND THEIR COMPARATIVE SAMPLES

Abstract

When one refers to reason logic, which is the instrument of it, directly comes into mind and vice versa. Both of them compose the act of knowledge. In fact, without these couple the act of knowledge can not be brought about whatever their kind. Yet this act can be executed in accordance with two epistemological views (i.e. scepticism or dogmatism) and two methodological approaches (i.e. reductionism or holism) at the beginning and end of the act of knowledge. Most of the time, these two views and approaches are contradicted with each other. Actually, they reasonably complete each other in the context of the principle of harmony of contradiction. This is the actual basis of the act of knowledge. In this paper, we shall examine the sceptical view and reductionistic methodological approach of Sextus Empiricus as well as the views and methodological approaches of his counterparts, which are centered about the use of logic and its applications, on this ground. Thus we shall show the misunderstanding and misapplication of their epistemological and logical positions as observed today and probably future. Our aim is to get rid of such misunderstanding and misapplication about their epistemological and logical positions by means of our investigation where we see the position of the logic as aim and means both on theoretical and application levels.

Keywords: Homo skepticus, logic, Sextus Empiricus, dogmatism, holistic and reductionistic methodical approaches.

Giriş

Homo sapiens beşer iken, kendisine akıl yüklemesi yapıp homo akilus olması ile insanın kültür ve uygarlık çevreleri oluşturmalarına dair ilk adım atılmış oldu. Bu İlahi evrilme öncesinde beyninde ve sırtında içgüdülerinin tetiklediği hissiyat ve bu hissiyatın sonucu canlı-cansız (av hayvanı, kaya vb.), nesnel-ideal objeleri taşıyıp bunların hamaliyeliğini yaparken birden başka bir hamaliyelik türüyle tanıştırılmıştır. Bu hamaliyeliğin adı akıl hamaliyeliği olup, insanın kendisine yapılan İlahi müdahale ve akıl katkısı veya terkibi (akıl, vicdan, ruh) insanın aynı zamanda akıl hamaliyeliği tarihinin de başlangıcı ve bilgi faaliyetinin itici motoru olan makul yapıcı şüpheyi emanetçi homo skeptikus sıfatıyla işlevselleştirerek akıl hamaliyeliği çevrelerinde ortaya koyacakları kültür ve uygarlık ürünlerinin de habercisidir.

Bilim insanları bugünkü arkeolojik, antropolojik, etnolojik, biyolojik, jeolojik, astronomik, kozmolojik vb. verilerden hareketle kesin olmamakla birlikte insanın, taksonomik adıyla homo sapiensin (Latince “akıllı insan” veya “bilen insan”), homo cinsinde bulunan veya geriye kalıp günümüze kadar ulaşan tek canlı türü olduğu söylenebilir. Diğer taraftan, homo sapiensin tarih sahnesinde görülmesi ise, paleoantropologlara göre, takriben: “Anatomik olarak 200.000 yıl önce Afrika’da ortaya çıkmış ve modern davranışlarına 50.000 yıl önce kavuşmuştur. Dik duruşa, görece gelişmiş bir beyne, soyut düşünme yeteneğine, konuşma (dil kullanma) kabiliyetine sahiptir. Bu yetenekleri Dünya’daki diğer türlerden farklı olarak kullanım amaçlı geniş araç-gereç yapımına imkân sağlamıştır. Kendisinin farkında olması, rasyonelliği ve zekâsı gibi yüksek seviyede düşünmesini sağlayan özellikler insanı diğer canlılardan ayıran ve böylece onu “insan” yapan nitelikler olarak sayılmaktadır.” (Foley, 1995: 1-14)

İndirgemecilik tuzağına düşmeden bilim artı teolojik verilerden hareketle bütüncül bir bakış açısından bakıldığında beşer ile kendisine İlahi ruh üflenip böylece emanetçi akıl hamalı olan insan arasındaki fark, biri doğaya uyup doğanın bir parçası olarak hissedip bu içgüdüye göre davranırken; diğeri, doğaya kendini uydurup ona maddi ve manevi ürünlerle katkıda bulunup şu veya bu biçimlerde onu şekillendirip zenginleştirir. Buyüzden bugün Doğu, Batı uygarlıklarından özelde Hint, Çin, Mısır, Mezopotamya, Yunan, Roma, Türk-İslam vb. kültür ve uygarlık çevrelerin den söz edip onlara gönderme yapabiliyoruz.

Bunların hepsinin temelinde beşerin homo akilus olması sonucu makul yapıcı şüpheyi esas alarak evreni, kendini ve Yaratıcısını tanıması yolunda bilme ve bilgilendirmeyi sağlayan akıllı, akıllama (mantıklama, usavurma) biçiminde işlevselleştirmesi yeteneği yer almaktadır. Teolojik açıdan bakıldığında bu bir ilahi emanetin bu yolda kullanımına karşılık gelir. Çünkü bilme ve bilgilendirmenin motoru (akıl) olan emanet hamaliyelik bilinciyle özenle taşınması gereken İlahi bir emanet yüküdür. “Hadi, Âdem oldun şimdi görelim bakalım Adamlığını” dedirtiren bir kutsal hamaliyeliktir. (İslamoğlu, 2016) Beklenti insanın adamlık yolunda bu bilinç ve işlevle hedefe doğru yürümesidir. Hayat ve bilgi yolu ciddi engebeli ve iniş çıkışlı olabildiği gibi, yolcуда (akıl hamalı homo skeptikus da) ama, sağır, dilsiz, zihinsel ve bedensel engelli olabilir fakat nihai beklenti yolcunun “iki kapılı bir handa gece gündüz gidiyor” olma duygusu, düşüncesi, gayreti ve azmini beraberinde taşımasıdır.

Adamlığa, Bilgelige giden bu yolculukta birazdan aşağıdaki satırlarda göreceğimiz gibi, kimi Adem’ler akılla akıllama yaptıkları halde akıl dilsizi, akıl aması, akıl sağırı, akıl hissizleri, akıl gönülsüzleri vb. olabilmektedirler. Böylece kendi potansiyel Adamlık doğalarına yabancılaşarak onlarla çelişip çatışabilmektedirler. Öte yandan, akıllı insan (“homo akilus”) doğasına uyup uymamada, barışık olup olmamada, yabancılaşp yabancılaşmamada özgür bırakılmıştır. Onun için homo akilus’a tarafımızdan emanetçi “akıl hamalı şüphecisi” nitelemesi yapıp “homo skeptikus” diye adlandırılmıştır. (Açıkoz, 2006a, 2006b, 2006c)

Yine pozitif, yapıcı şüphecisi Adem’in düşünsel akıllama, mantıklama, usavurma ve bunlara koşut yaptığı spekülasyonlar alanlarının bütününe de “akıl hamaliyeliği alanları veya çevreleri” denilmiştir. Bu bağlamda genel olarak bilim, felsefe, sanat, teoloji gibi bilgi ve uygulama alanlarının, homo skeptikusun akıl hamaliyeliği kültür ve uygarlık çevreleri maddi ve manevi ürünlerinin olmazsa olmaz bileşenleri olduğunu görmekteyiz. Özelde ise, bu alanların çeşitlenip dallanıp

budaklanıp zenginleşerek alt dallara ayrılması şüpheli insanın bilgi ve Adamlık yolunda aldığı mesafenin nicelik, nitelik ve kalitesine işaret etmektedir.

Yukarıdaki akıl hamaliyeliği tarihi çerçevesi bizi genel anlamda mantığın başlangıcı ve tarihi ile de yüzleştirmektedir. Özel bağlamda ise, mantığın bağımsız bir bilim alanı olarak bir alet, bir vasıta ve bir imkân olarak nasıl çeşitlendirilerek kullanıldığının da çarpıcı örneklerinden bazılarını gözlemlememizin mümkün olduğunun de habercisi durumundadır. Örneğin şüpheli insanın (homo skeptikus'un) yapıcı biçimde "şüphe"si, merak, anlama, öğrenme, bilme hevesi, araştırma, soruşturma ve denemeye karşılık gelirken; aynı şüphenin olumsuz ve yıkıcı türünün kullanımında karşımıza marazi psikiyatrik bir durum çıkarır. Aynı şekilde, mantığında olumsuzda yıkıcı bir anlayış ile kullanımı onu yanlış, çirkine, sahteye alet ve payanda etmeye karşılık gelir ki, bu da bize günümüzdeki İstatistik biliminde dile getirilen "sayılar yanlış söylemez ama söyletilirler" sözünü hatırlatır. (Açıköz, 2006, 1. Kitap)

Öyleyse insanı insanlıktan veya Adamlıktan çıkartıp, beşerleştirmek isteyen bir güç, irade, mekanizma evvelen bu özsel yeteneğe hucum edip onu yok etmelidir, en azından onu işlevsiz, güvenilir ve dayanılmaz, hatta içeriksiz ve anlamsız kılmalıdır. Peki, böyle bir şeye; "mantığı mantıksızlama mantıklaması"na, spekülative merdi Kıptiliğe veya Rus rületi oyununa kim veya kimler kalkışır? Bazı inanç, ideoloji, dünya görüşü, felsefe ve hatta bilim grupları değişik niyet, gerekçe ve amaçlardan hareketle çoğu durumlarda felsefeyi hatta bilimi bile alet olarak kullanarak bu kalkışmayı yapmışlardır. Biz bu kalkışmalardan "mantığın mantıksızlanması mantığı"nın kullanımı adına Sextus Empirikus örneğinde negatif şüpheli türünü eleştirel inceleme altına alacağız.

Böylece eleştirel incelememiz şu dört Bölüm ve Sonuç çerçevesinde gerçekleştirilecektir: I. Sextus Empirikus'un Hayatı ve Eserleri; II. Sextusa Göre Akılyürütme Eylemine Dair Dogmacıların Ana Tezleri; III. Dogmacı Akılyürütme Tezlerine Karşı Sextus'un Şüpheli Terminoloji, İlke ve Modlar Çıkışı Karşı Tezleri; IV. Şüpheli ve Dogmacı Akılyürütmelerin Teknei Örneğinde Karşılaştırmalı Eleştirel Değerlendirilmesi ve Sonuç: Bütüncü Bir Sağlama.

I. Sextus Empirikus'un Hayatı ve Eserleri

Şüpheli mantıklamanın piri olan Sextus Empirikus kimdir ve eserleri nelerdir? Sextus bir düşünür olarak, son derece ilginç entelektüel, mesleki ve eylemsel bir kişiliğe sahiptir. Zıtlıklar, çelişkiler, ikilemler, açmazlar, yıkımlar, kaos ve kendi kendini yok sayan negatif mantık kullanımı üzerine inşa edilen bu renkli kendilik kimliğini veya tipolojisini eserlerinde gözlemlemek mümkündür. Yunanistanlı Sextus Empirikus M. S. 2. yüzyılın ikinci yarısı ile 3. yüzyılın ilk çeyreği arasındaki yıllarda yaşadı. Onun sensualist ya da metodolojik tıbbi şüpheli okula bağlı bir tıp doktoru olduğunu ve sefeli hocası Menodotus'un hem bu okulun reisi hem de şüpheli büyük bir doktor olduğunu, Sextus'tan sonra okulun başkanlığını yapan Saturninus'un da aynı gelenekten olduğunu biliyoruz. (Hallie, 1985: 27-8)

Sextus'un da içinde bulunup katkı sağladığı bu doktorlar grubu, doğanın fenomenal olgularına dair araştırma ve sorgulamanın önemi ve ciddiyetine büyük vurgu yapıp kendi sahalarında da bu önemi ciddiyetle pratiğe dökme çabasında oldular. Hallie'ye göre, onların hem teori hem de pratikteki gayretleri sonucunda, "şüpheli" kelimesi eski orijinal Yunanca köküne, yani "araştırmacı veya soruşturmacı" formuna, geri döndürüldü. Sonuçta, bu yaklaşım vasıtasıyla şüpheliler, eleştirmenlerine karşı şüpheliliğin nasıl insanın problemleri ve tecrübesi ile sıkı sıkıya bağlı olduğunu gösterdiler. (Hallie, 1985: 27-8) Şüphelilerin içinde bütün eserlerine sahip olduğumuz tek kişi Sextus Empirikus'tur. Eserlerinde ne yazık ki ne kendi hayatı ne de kendi zaman ve mekanına dair bir ipucu verir. Kendine felsefi hasım olarak aldığı Helenistik dogmacılardan, özellikle kendisinden bir yüzyıl önce yaşamış olan stoalılardan, söz ederken maalesef zaman ve kişilere dair doğrudan atıflarda bulunmaz. (Bett, 1997: 1x-x)

Ayrıca Sextus, bizim elimizde olmayan kendinden önceki şüpheli dokümanlar üzerine çalışıp, onları son derece dikkatli bir şekilde hırsıyla tanımlamalar ve tasvirlemeler vasıtasıyla Yunan şüpheliliğini modifiye edip kodladı. Maalesef onun eserlerinden başka şüphelilere dair geniş kapsamlı başka bir esere sahip değiliz. Öte yandan, Sextus'un eserlerine gelince, onun küçük

fragmanlar veya fasiküller formunda bir dizi kitap yazdığını biliyoruz. Bunlardan bazıları şunlardır: i-) “*Pironculuğun Çerçevesi*”; ii-) “*Pironcu Hipotezler*”; iii) “*Matematikçilere Karşı*”; iv-) “*Dogmacılara Karşı*”, v-) “*Gramercilere ve Özgür Sanatlara Karşı*”.

Bu küçük kitapçıklarda Sextus değişik cephelere yönelik farklı konularda şüpheci düşüncüyü savunmaya her ne kadar aksini iddia etse de onu felsefi doktrinsel formda temellendirmeye çalışır. Örneğin, “*Gramercilere ve Özgür Sanatlara Karşı*” yapıtında: “*Profesörlere Karşı*” (M1-6) adlı denemesinde, kendisine yedi (*canonical*) “*özgür sanatların*” (*technai*) altısını konu edinir. Bunlar: a-) *gramer*, b-) *hitabet* ve c-) *mantık üçlüsü (trivium)*; ve d-) *geometri*, e-) *aritmetik*, f-) *astronomi* ve g-) *müzik dörtlüsü (quadrivium)* olarak sonraları ortaçağın müfredatının temelini oluşturacaktır. Sextus bunlara “*genel çalışmalar*” (*the enkuklia mathemata*) (M 1-7) ve “*özgür sanatlar*” (“*eleutheriai technai*”: M 2 57) diye atıflarda bulunur. Mantığı dışarıda tutar. Bu bağlamda Blank (1998), Sextus’un yukarıda söz konusu edilen küçük fragmanlarının veya kitapçıklarının genelde iki ana eser adı altında toplanmanın mümkün olacağını söyler. Bunlar:

a.) “*Pironizmin Çerçevesi*” ve “*Hipotezler*” adlı eserler topluluğu basit ve açık bir tarzda yazılan ve sanki giriş mahiyetindeki dersleri içerir gibidir. Bu topluluk üç müstakil kitaba bölünür. Bunlardan ilki, şüpheciliğin anahtar kelimelerini tanımlar. İkincisi ve üçüncüsü ise bu tanımlanan kelimeleri kullanarak, dogmatizme (özellikle stoik dogmatizme) karşı verilen felsefi mücadelenin Sextusça anlatısını içerir.

b.) “*Dogmacılara Karşı*” (*Matematikçilere Karşı*) adlı eser 11 kitaptan oluşur. Bunlardan beşi, Hipotezlerde ortaya atılıp tanımlanıp açıklanan metodun *mantık*, *fizik* ve *ahlak* konularında ahkam kesen filozofları reddetmek amacıyla kullanır. Bunlardan altısında ise, yine aynı metodu kullanarak *gramer*, *retorik*, *geometri*, *aritmetik*, *astronomi* ve *müzik* alanlarında genellemeler yapan ve bu genelleri “*techné*”, “*yetenek*”, “*sanat*”, “*bilim*” ve “*uzmanlık*” gibi kavramlara dayandıran profesörler ve bilim adamlarını reddini amaçlar. Çünkü Antik Yunan’da ve Hellenistik Roma döneminde bütün bu konular ve tıp yaygın bir şekilde “*uzmanlıklar*” veya “*technai*” olarak adlandırılırdı. (Blank, 1998: xiv-xvii)

II. Genel Akılyürütme Bağlamında Şüphecilik ile Diğer Felsefi Okullar

Selefleri şüphecilerin görüşlerinden hareketle Sextus Empirikus şüpheciliği eklektik tarzda en geniş ve kapsamlı bir şekilde kodlayıp sistematize edip, mevcut itirazlara seleflerinin görüşlerinden yararlanıp, bu hazır zemin üzerine doğurtmacı tarzda dogmacılara karşı argümanlar geliştirerek cevap verme gayretinde olmuştur. Şimdi onun hangi felsefi okul ve grupları kendisine karşıt olarak ele aldığını ve bunların görüşleri ile şüpheci görüş arasındaki farkların neler olduğunu Sextusça takdim ve değerlendirmesini yapalım. Bu değerlendirme sürecinde, R. G. Bury’nin (1990) çevirisi olan Sextus Empirikus’un “*Pironculuğun Çerçevesi*” (“*P Ç*”) adlı kitabından yararlanacağız.

Sextus “*Pironculuğun Çerçevesi*”nin (“*P Ç*”), ilk bölümünde, “*Felsefeler Arasındaki Temel Fark*” başlığı altında amacımıza yönelik olarak kullanılabilir şu genel değerlendirmelerde bulunur. İnsanlar bir şeye dair araştırma yaptıklarında sonuçta bir keşif yaptıklarını veya bir şeyler bulamadıklarını itiraf ederler ve onun anlaşılabilirliğini araştırmaya devam ettiklerini söylerler. Muhtemelen bu sebeptendir ki, kimi filozof doğruyu bulduğunu iddia ederken, kimi onu bulmanın imkansızlığından yakınır ve bazıları da hala araştırmakta olduklarını söylerler. (Sextus, “*P Ç*”: 29-30)

Doğruyu bulduklarını iddia edenlerden bazıları şunlardır: Aristocular, Epikurcular, Stoacılar ve diğerleri. Ayrıca özel bir anlamda ifade edilen dogmacılar vardır. Klitomachus ve Karneades ve diğer Akademi mensupları araştırmanın, araştırma nesnesinin kavranamamasından dolayı, anlamsızlığını söz konusu ederler. Oysa diğer taraftan, şüpheciler araştırmaya devam ederler. Sextus bu genel değerlendirmeden sonra, temelde üç felsefi gruptan söz edinebileceğini ve bunların da: a) dogmacılar; b-) Akademikiler ve c-) şüpheciler olduğunu söyler. (Sextus, “*P Ç*”: 29-30)

Zaten şüpheci felsefeyi kodlayıp sistematize ederken de bu üç grubu göz önünde bulundurur. Nitekim, bu süreçte, hiçbir konu üzerinde hiçbir şekilde olumlu yargılarda bulunmayacağını ve yapacağı şeyin ilgili konular ve kişilere dair kendi zamanındaki kendi değerlendirmelerinden

kaynaklanan izlenimlerin rivayetçilik formunda yansıtılmasından başka bir şey olmayacağını belirtir. (Sextus, “P Ç”: 31) Böylece, şüphecî yaklaşım ve metot adına akıllıca kendine has bilindik bir manevrasını yapar. Diğer taraftan, anti-dogmacılık, ilkesizlik, formülsüzlük, kodsuzluk ve sistemsizlik adına sunumunu yaptığı şüphecî felsefenin argümanlar dizgesi ve onun sonuçları gerçekte söylediğinin aksini yansıtır.

Daha sonra, Sextus, “P Ç”nin ileri ki bölümlerinde, bilginin elde edilmesi, yanlışlanması veya doğrulanması, ölçütü ve değerlendirilmesi bakımından genelde üç ana grup adı altında topladığı felsefî karşıtlarının özelde birer birer takdimine geçer. Sonra onların felsefî görüşlerinin şüphecî görüşle olan benzerlik ve farklılıklarının tespit ve değerlendirmelerini yaparak şüphecî görüşün pozisyonunu açık bir şekilde ortaya koymayı amaçlar. Bu amacı gerçekleştirmede; Heraklitçi; Demokritosçu; Kyrenikçi; Protogorasçı; Akademici; Tıbbî deneyci felsefe okullarından şüphecîliğin nasıl ayrıştığının açıklamalarını yapar. Şimdi bunları dogmacı mantıklama tezleri bağlamında Sextus tarafından nasıl anlaşılıp yorumlandığını kısaca görelim.

a.) Şüphecîlik ve Heraklitçi Akılyürütme

Sextus’a göre, Heraklitus’un “şeylerin hiçbir şekilde aynı kalmayıp, sürekli değişim halinde olduğu” dogmacı tezinin ispatlanması için delillendirilemeyen nitelikteki şeylere dair ileri sürülen yargıların toplamından ibaret olan felsefesi, şüphecîlerinkinden ayrılır. Onların akıl yürütmelerinde gözükken aynı nesnenin nosyonu aynı zamanda nesnenin kendisine ait zıt göstergeleri de bünyesinde barındırır. Her ne kadar Sextus, “eğer nesnenin zıtlığı bünyesinde barındırmasına dair böyle bir yorum ortaklık konusu olacaksa, bu ortaklık diğer filozoflar ve bütün insanlar için söz konusu edilebileceği” tezini ileri sürer. Örneğin, hiç kimse sağlıklıyken olduğunun aksine, hastayken balın tatlı olduğunu söyleyemez. Bu durumda, Sextus’a göre, Herakleitosçular herkesin hem fikir olduğu ortak zeminden hareket ederler ki, şüphecîler ve muhtemelen diğer felsefeler de aynı şeyi yaparlar. (“P Ç”, bölüm xxix, ss; 87-88)

İşte bu durumda şüphecî, “Her şey kavranamaz veya anlaşılabilir” ve “hiçbir şey belirlenip tayin edilemez” formüllerinin geçerliliklerini gösterip, onları dediklerini ispatlar niteliktedir. Fakat onların dogmacı ve aceleci felsefesine şüphecîler karşı çıkar. Dolayısıyla onlarla şüphecîler arasındaki bir bağdan söz edilemezse de yine de Herakleitosçu felsefede şüphecî unsur ve yaklaşımları bulmak olasıdır. (“P Ç”, bölüm xxix, ss; 87-88) Her ne kadar bu okul sonuçta makul dogmacı bir çerçeveye sistemini oturtmuş gözükse de şüphecî iştahı kamçılayacak motivasyonların ortaya çıkması sürecine katkıda bulunmuşlardır. Öte yandan, eğer Sextus, onların gerçekte şüphecî bir iştaha ve yaklaşıma sahip olduklarını ama bu iştahın ve yaklaşımın şüphecîlik adına yapılmadığı görüşünden yola çıkarak, onların şüphecî olmadıklarını söylemek istiyorsa, böyle bir söylem de haklılık payı vardır. Çünkü onlar bizim kendi deyişimizle genel şüpheyeye veya şüphenin genel türüne başvurumaktadırlar.

b.) Demokritosçu Akılyürütme ve Şüphecîlik

Sextus’a göre, bazıları aynı şekilde Demokritosçu felsefenin şüphecîleriyle aynı malzemeleri kullandıkları için aralarındaki yakınlığa dikkat çekerler. Demokritos: “Bazılarına tatlı gözükken şey diğerlerine acı gözükür” yargısında bulunur. Oysa Sextus’a göre, bal ne tatlı ne de acıdır ki, bu durum “yeter, buraya kadar” formülüne karşılık gelir. Ama bu formülünün şüphecî kullanımı ile onların kullanımı farklıdır. Çünkü onlar, bu formülüyü söz konusu edilen bu iki durumun sağlanmadığı durumlarda kullanırken, şüphecîler hem ayrı ayrı hem de birlikte onların gerçek görüşlerinin bilinmeyeceği genel durumlarda kullanır. Bu da şüphecîlerin onlar ile ayırım noktasını oluşturur. (“P Ç”, bölüm xxx, s; 88)

Bundan sonraki bölümümüzde göreceğimiz üzere, şüphecî argümanlar, akıl yürütmeler, formüller, kodlar, ilkeler, modlar ve bunları ifade etmeye yarayan terminoloji vasıtasıyla şekillendirilip, sistematik bir bütüne Sextus tarafından taşınırken, bunlardan biri de “görecelik” ile ilgili olan mod ve ilkedir. Örneğin, Demokritosçuların izafilik noktasında “yargıyı askıya almayı”, aksine iki durumdan birine meyil ettiklerinden ve göreceliği ne genelde ne de özelde iki duruma birlikte uygulamadıklarından dolayı onları kendilerinden ayırır. (“P Ç”, bölüm xxx, s; 88)

Yine Sextus'a göre, onların atomcu görüşünü dikkate aldığımızda, bu fark daha açık olarak görülecektir. Çünkü onlar atomların, atomlar yağışının ve boşlukların gerçek bir varlığa sahip olduklarını iddia etmekle yetinmeyip, hatta bunu temellendirmek için görüşlerinin tutarsızlığından yola çıkarlar ki, bu da Sextus'a göre, şüpheci pozisyonu onlarınkinden farklı kılar. Burada, Sextus, yine kendine has yapay bir manevra yapmaktadır, şöyle ki, onun çizdiği atomcu okul tablosu dikkate alınacak olursa, aslında şüphecilerin yaptığı da aynı şeydir. Biraz öncede belirtildiği gibi, aradaki fark ancak şüphecilerin son aşamada kayıtsız kalıp, yargılarını askıya almalarıdır.

c.) Kyreneci Akılyürütme ve Şüpheciler

Kyrene okuluna göre, sadece zihnin durumlarının algılanıp kavranabilmesi durumu söz konusudur. Oysa Sextus'a göre, bu durumda bile, onlar şüphecilikten ayrılıp farklılıklar gösterirler. Çünkü onların doktrinine göre, amaç mutluluk ve bedenın kaygan hareketidir. Diğer taraftan, şüpheciler göre ise, onlarınkiyle zıtlştırılabilecek durumda olan “*zihinsel dinginlik*”tir. Çünkü şüpheciler dışsal nesnelerin özüne dair yargıları askıya alırken, onlar dogmacı bir yaklaşımla nesnelerin gerçek doğasının anlaşılıp kavranamaz olduğunu dikte ederler. (“P Ç”, bölüm xxx, s; 89)

d.) Protogorasçı Akılyürütme ve Şüpheciler

Sofistlerin ilki olan Protogoras “*insanın her şeyin, varolan şeylerin varlığının ve varolmayan şeylerin varolmadığının, ölçütü olduğu*” tezini ileri sürer. Sextus bu tezi şu şekilde formüle eder: “O, kişiye sadece nelerin gözüktüğünü esas alarak görecelik kavramıyla bizi tanıştır.” İşte bu anlamda o Pironculara yakın gözükmektedir. Ama Sextus'a göre o hala şüphecilikten farklıdır. Çünkü Protogoras'a göre, madde kaygan yüzen bir zemin üzerindedir. (“P Ç”, bölüm xxxıı, s; 90) Bu kaygan akış zemininde madde yer alırken, değişkenlik, bozuşma, duyuların onları yeniden düzenlemesi gibi şeyler özne konumunda olan insan tarafından içinde bulunduğu fizyolojik durumlara ve yaşına koşut olarak yapılır. Bu nedenle, insan şeyleri farklı zamanlarda farklıca kavrar ve anlar. Çünkü hem öznenin hem de nesnenin içinde yer aldığı şartlar farklılık gösterirler. Onlara göre, doğal durumdaki insan, kendisine gözüken şeyleri bu doğallıkta kavrayıp algılarken, doğal olmayan durumdaki kişi yine bu şeyleri doğal olmayan şartlara göre algılar. (“P Ç”, bölüm xxxıı, s; 90)

Bu nedenle de kişi, doğal olarak, her şeyin ölçütü konumuna getirilir. Sextus: “Eğer kişiye şeyler var olarak gözükyorsa vardır, yok eğer yok olarak gözükyorsa bu durumda yoktur. Bütün bunlar hem madenin akışkan veya kaygan durumunu hem de bütün görüşlerin temellerine dair konular hakkında ileri sürülen delillendirilmemiş şeyler olduğu için bu konularda da yargılarımızı biz şüpheciler olarak askıya alırız.” der. (“P Ç”, bölüm xxxıı, s; 90) Sextus'un kendi ifadesinden de anlaşılacağı üzere, aslında insan ve onun bilgi konusu olan nesne ile olan özne temelli göreceli ilişkisinin değerlendirilmesi bakımından Protogorasçılar ile şüpheciler arasında hemen hemen hiçbir fark yok gibidir. Bu nedenle, zaten Sextus'ta pek ayrımcı tonda konuşmadığı gibi, şüpheci modların ana temellerinden biri demek olan bilgi verilerinin değerlendirilmesindeki göreceli anlayış ve yorumu getiren ilk felsefe okulun Protogorasçı veya sofist okulun olduğunu belirtir.

e.) Akademici Akılyürütme ve Şüphecilik

Yine bazıları şüphecilikle akademiklerin görüşlerini aynileştirir ki, bu özdeşleştirme Sextus'a göre yanlıştır. Felsefe tarihçilerinin çoğuna göre; ilk, orta ve son akademi olarak üç akademi vardı. İlkinde Plato ve takipçileri; ikincisinde veya orta akdemide, Polemo'nun talebesi olan Arkesilaus ve takipçileri; üçüncü veya yeni akademide Karneades ve Klitomachus vardı. Sextus bazılarının bu üçe iki daha eklediklerini söylerler. Böylece, dördüncü Akademi'de, Filo ve Kharmidas eklenirken; bunun üstüne Antiokhus'un okulunu da beşinci akademi olarak eklenir. (“P Ç”, böl. xxxııı, ss; 91-96)

Sextus bu takdimden sonra eski akademi mensuplarının görüşlerini aradaki farkları göstermek için açıklamaya geçer. Bazıları Platon'un bir dogmacı, diğerleri kaotik bir filozof olduğunu ileri sürmüşlerdir. Sextus'a göre ise, diğer bazı dogmacılarınki gibi onun sistemi gerçekten karmaşık anlaşılabilir durumdadır. Platon diyaloglarında Sokrates'i ön plana çıkarıp, sofistlere karşı konuşturur. Onun görüşlerini dogmacı olarak değerlendirenler aynı zamanda onun şüpheli müphem yanlarının da olduğunu iddia ederler. (“P Ç”, böl. xxxııı, ss; 91-96) Bu da Platon'un Sokrates veya

Timaeus veya benzer kişilikteki kişileri konuştururken, kimi zaman dogmacı kimi zaman da müphem bir tavır sergilemesinden kaynaklanır. Sextus bu durumun kendileri için de söylenebileceğini ama kendilerinde durumun farklı olduğunu söyler. Her ne kadar Dogmacılara Karşı yazılan beş kitabında tartışıldığını söylese de, buradaki sorun Platon'un gerçek bir şüpheci olup olmadığının sorusuna verilecek cevaplardan kaynaklanmakta olduğunu söyler. ("P Ç", böl. xxxiii, ss; 91-96)

Nitekim Sextus'a göre, Platon, idealar ve erdemli hayatı kötü hayata tercih etme konularında fikir beyanında bulunurken şu iki şeyden birini yapar. Ya bu şeylerin gerçekten varolduğuna inanarak dogmacı bir tavır sergiliyor, ya da görüşlerinin büyük oranda muhtemellik zeminine dayandığına inanıyor demektir. Son durumda bir şeyi diğerine inanırlık veya inanılmazlık zemininden hareketle tercih ettiği için şüpheci sayılamaz. Çünkü şüpheciler böyle bir tercih belirtiminde bulunmazlar. Hatta mayotik (doğurtma) diyalog yöntemini kullanarak şüpheci halde yaklaşırsa bile, yine de şüpheci sayılmaz. Sextus bu yolla dogmacıların tanım ve tasvirlerini de yapar: "Tek bir konu üzerine dogmacı bir yaklaşım ve tavır takınıp, bir duyu-izlenimini diğeri üzerine güvenilirlik veya güvenmezlik zeminlerden hareketle tercihte bulunup ve delillendirilmemiş konular üzerinde fikir beyanında bulunan kişi dogmacı karakterlidir." ("P Ç", böl. xxxiii, ss; 91-96)

Bu bağlamda, Yeni Akademici filozoflar bile gerçek anlamda şüpheci değillerdir. Çünkü onlar, bütün şeylerin kavranıp anlaşılabilirliğini tezini ileri sürmelerine rağmen belki onların bu tezleri de kavranıp anlaşılabilir olabileceği ihtimali üzerinde durmazlar. Yani kendi tezleri de doğal olarak karşı çıktıkları diğerlerinin tezlerinin konumunda olarak değerlendirilebilir. Yine şüpheciler duyu-izlenimlerinin özleri dikkate alındığında, onların güvenilirlik ve güvenilmezlik bakımlarından eşit olduklarını ileri sürerken, akademisier onların bazılarının olası bazılarının muhtemel olmadığını iddia ederler. Akademisier olası olanlar arasında bir ayrım yaparlar. Ayrıca hem akademisier hem de şüpheciler belli şeylere inandıklarını söylerler ama gerçekte bu noktada da birbirlerinden ayrılırlar. Sextus "inanmak" kelimesine iki farklı anlam yükler. Bunlar: a-) Basitçe direnmeden, direktme noktasında olmamakla birlikte, bir şeye eğilim göstererek takip etme durumu ve b-) Kimi zaman da, bir şeye dair seçim yaparak kendi iradesiyle seçilene yönelmedir. ("P Ç", bölüm xxxiii, ss; 91-96)

İşte Karneades, Klitomachus ve takipçileri bir şeye inandıklarında ve onun olasılığını varsaydıklarında, onların varsayılanı gerçekleştirmek isteğinin gerisinde güçlü bir meyil etme düşünce ve duygusu vardır. Öte yandan şüpheciler, herhangi bir duygusal bağda bulunmaksızın, yani herhangi bir eğilim veya meyilde göstermeksizin basitçe kayıtsız kalırlar. Sextus kendilerinin hayattaki amaçları ve hayat anlayışı bakımlarından da yeni akademisierden ayrıldıklarını söyler. Bu okulun temsilcileri sıradan hayattaki eylemlerin olasılığını rehber edinerek sürdürürler. ("P Ç", bölüm xxxiii, ss; 91-96) Oysa, Sextus'a göre, kendi anlayış ve tarzlarındaki şüpheci hayat, fikirler tarafından ön yargılarla belirlenmemiştir. Şüpheciler basit kanunlar, gelenekler, alışkanlıklar ve kendi doğal hissedişlerimizi esas alırlar. Sextus, orta akademisinin kurucusu ve başı olan Arkesilaus'un, Piron ile çoğu konuda hem fikir gözüktür ki, onun disiplini ile kendilerinin özdeşleştirilebileceğini söyler. Bu özdeşleşmeye gerekçe olarak ta, Sextus, öncelikle kendilerinin Arkesilaus'un herhangi bir şeyin varolması veya olmamasına dair bir fikir beyanına rastlamadıklarını belirtir. ("P Ç", bölüm xxxiii, ss; 91-96)

Sextus, Zenon'un öğrencisi ve stoa okulunun kurucusu olarak bilinen Ariston, Arkesilaus'un durumunu şu şekilde tasvirlediğini yazar: "Platon onun başı (arslan), Piron onun kuyruğu (ejderha) ve Diodorus (M.Ö. 300, Zenon'un ve Arkesilaus'un hocası) onun ortasıydı (dişi keçi)". Çünkü o gerçek anlamda Platoncu olmasına rağmen Diodorus'un diyalektiğini kullandı." ("P Ç", bölüm xxxiii, ss; 91-96) Diğer taraftan, Karneades'in halefi ve yeni akademisinin başı olan Larissa'lı Filo (M.Ö. 80) der ki, stoacı ölçüt dikkate alındığında: "Duyu-izlenimleri ve nesnel kavranamazlar ama onların doğaları esas alındığında anlaşılabilir veya kavranabilirlerdir." Gerçekte Antiokhus (M.Ö. 69, yeni akademisinin diğeri bir reisi) stoayı akademiye transfere çalışıp, hatta onun akademiye stoa felsefesini okuttuğu söylenir. Çünkü o stoanın dogmalarının zaten Platonun felsefesinde olduğunu göstermekteydi. Sextus'a göre şüpheci disiplin ile dördüncü ve beşinci Akademisinin farkları böylece kendiliğinden ortaya çıkmakta olduğunu söyler. ("P Ç", bölüm xxxiii, ss; 91-96)

f.) Tıbbi Deneyci Akılyürütme ve Şüphencilik

Her ne kadar deneyci tıp okulunun delillendirilmemiş şeylerin anlaşılabilir olduğunu iddia etmesinden dolayı, bazıları tarafından şüpheli felsefe ile bu okul özde tutulursa da, Sextus'a göre, bu yanlıştır. Burada hemen bir noktayı belirtelim. Sextus zamanında üç farklı tıp okul ve bu yüzden de üç farklı görüş baskındı. Bunlar:

a-) Dogmacı veya mantıkçı okul ki, bunlar sağlık veya hastalık durumlarının delillendirilemez nedenleri hakkında teoriler üretmekteydiler;

b-) Deneyci okul ise, delillendirilemez nedenlerin keşif edilemez ve olguların gözlemlenmesinde bile, bu hastalık veya sağlık nedenlerinin kendi içselliklerinde gizlendiklerini ileri sürerler;

c-) Orta yolcu olan metodik okul ise, delillendirilemez nedenlere dair ne olumlu ne de olumsuz fikir beyanında bulunmayıp, yargılarını askıya alırlar. ("P Ç", bölüm xxxiv, ss; 97-99)

Sıralamadan da kolayca anlaşılacağı üzere, Sextus'a göre, gerçek şüphencilik adına metodik tıp okulunun görüşlerini esas almak en uygundur. Çünkü tıp okulları arasında sadece bu okul delillendirilmemiş şeylerin anlaşılabilir veya anlaşılabilirliğine dair spekülasyonlarında dogmacı hoyratlığı ve kibirliliği sergilemezler. Aksine onlar şüphencilik gibi görüşleri izleyerek onun dışına çıkmazlar. Tıpkı, şüphencilik dogmacı olmayan bir tavır ve yaklaşımla: "Hiçbir şeyi tayin edemem veya belirleyemem" ve "Hiçbir şeyi kavrayamam" ifadelerinde olduğu gibi, metodik tıpcılarda hastalığın veya sağlığın nedenlerine dair kesin yargı beyanlarında bulunmaktan bilinçli bir şekilde kaçınırlar." ("P Ç", bölüm xxxiv, ss; 97-99)

Aynı şekilde metodiklerde, görüşlerin doğal veya doğal olmayan semptomlarından hareketle hastalıklara dogmatik olmayan bir tarzda şifa arayışı çabası içinde olurlar. Dogmacı olmayan ve tayin edilmemiş kalıbında etki ve meyil etme objelerine veya kaynaklarına karşı ortaya konan bu doğal tepkiler, bütün diğer başka etki ve meyil etme obje veya kaynaklarına da rahatlıkla uyarlanabilir. İşte bütün bunlar Sextus'a göre, metodik tıpcı okulla şüpheli okul arasındaki benzerliklerin veya yakınlığın göstergesidir. ("P Ç", bölüm xxxiv, ss; 97-99) Tıp doktoru ve filozof olan Sextus, metodik tıpcı okulla epistemolojik seviyede bir yakınlık kurduktan sonra, bu benzerliği kişinin kişisel ve toplumsal pratik hayatına da yansıtır. Bu bağlamda, o, toplumsal ortak hayatta kişinin eylemlerine kaynak oluşturan dört öğeden bahis eder. Bunlar: a-) doğanın yönlendirici gücü; b-) etkinin veya meyil etmenin kaçınılmazlığı; c-) geçmişten beri süregelen hukuk ve alışkanlıklar geleneği; ve d-) sanat veya zanaat öğrenimidir. ("P Ç", bölüm xxxiv, ss; 97-99)

III. Dogmacı Akılyürütme Tezlerine Karşı Sextus'un Şüpheli Sistematiği: Terminoloji, İlke, Amaç ve Formüller

Sextus, şüpheli okulla farklılıklarını söz konusu ettiği diğer felsefe okullarının mantıklamalarını hangi zeminde hangi vasıtalar ile değerlendirir? Başka bir ifadeyle, şüpheli bir düşünsel sistematik ve onun terminoloji, formüle, ilke ve amaçlardan söz edebilir miyiz? Şimdi soruların cevabını Sextus şüpheli sistematiğini oluşturan temel nosyon, öge, ilke, formüle, amaç ve özelliklerinin kısa takdim ve değerlendirmelerine yaparak verelim. Sextus'a göre, dogmacılara karşı ileri sürülen şüpheli felsefenin argümanların yapısal özellikleri: a-) "genel nitelikli"; ve b-) "özel nitelikli" olmak üzere iki ana guruptan oluşur. Bu oluşum, aynı zamanda argümanların doğası ve işlevlerinin açıklanmasına dair içerikleri de bünyesinde barındırır. ("P Ç", 1. Kitap, böl. 11: ss; 15-16)

a-) Genel nitelikli argümanlar gurubunda: 1-) şüpheliğin temel karakteristik özelliklerini yansıtan şüpheli nosyonlar; 11-) ilkeler; 111-) akıl yürütme metodları; 1v-) ölçütü; v-) amacının tespiti; ve v1-) dışa açılımı esas alınır.

b-) Özel nitelikli olan argümanlar gurubu ise: 1-) yargının askıya alınmasına dair ileri sürülen çeşitli modları; 11-) şüpheli fomüllerin kullanım durumu ve mantığı; ve 111-) şüphencilik ile ona yakınlık gösteren felsefelerin arasındaki farkların ortaya çıkarılması konularının esas alınmasını içerir.

Öte yandan, şüpheci argümanların amaç ve işlevi, karşıtlarının argümanlarının serimini yaptıktan sonra, onların eleştirilmesinde şüpheci düşünceyi bir mantık örgüsü içerisinde, mümkün olduğunca tutarlı bir şekilde dışa vurmaktır. Bu yönüyle şüpheci argümanlar, gerek karşıtlarının (dogmacıların) temel nosyon ve ilkelerinin yargı verilerini eleştirel bir şekilde ortaya koyan, ve diğer taraftan kendi temel nosyon ve ilkelerini işleyen birer aktif zihinsel malzeme ve vasıta özelliklerini arz ederler. Peki, şüpheçiler bu argümanları genel ve özel çerçevelerde kullanırken, bu kullanımı kimin adına, hangi kimlikle yaparlar? Sextus'a göre, şüpheci disiplin araştırma ve inceleme eylemlerinden dolayı (*zetetic*) "*araştırmacılık*" adını alır. Aynı zamanda, o, yapılan bir araştırmadan sonra araştırmacının tecrübi hissedişine koşut konuya dair yargısını askıya almasından dolayı, askılama veya erteleme (*ephectic*) disiplini olarak da adlandırılır. ("P Ç", 1. Kitap, böl. iv: s; 17)

Yine Sextus, bazı şüpheçilerin her bilgi konusuna götürülecek şekilde şüphelenme ve araştırması veya diğer bazılarının yaptığı gibi, bu süreçte kendilerinin herhangi bir yargıya ulaşmadaki acizyetlerinin farkına varmaları durumlarının ifadeleri olarak şüphe duyma veya şüphelenme (aporetic) adı da bunların yanı sıra söz edilebileceğini de söyler. Bütün bu adlandırmanın yanı sıra, şüphecilik Pironculuk olarak ta isimlendirilir. Çünkü Sextus ve felsefe tarihçilerine göre, bütün şüpheçiler arasında Piron'dan daha fazla hiçbir kimse şüphecilikte hem teoride hem de pratikte daha kararlı ve istikrarlı olmamıştır. ("P Ç", 1. Kitap, böl. iv: s; 17)

Diğer biri ise, seçenekler arasında kayıtsızlığa bağlı olarak geliştirilen zihinsel dinginliktir. Bundan sonra, Sextus şüpheci terminolojinin ana nosyonlarının açıklamasına geçer. Örneğin, yetenekten kastının bir şeyi yapmaya muktedir olma halidir. Görünüşlerden maksat ise, duyu-algıların nesnelidir ki, bunların karşıtı olarak biz "*düşüncenin nesnelere*"ni alırız. Yapılan antitezler çeşitlilik arz ettiğinden dolayı görünüşler görünüşlerle, yargılarla yargılar veya görünüşler ile yargılar karşılaştırılır. Bütün antitezleri içermesi için "*herhangi durum ve halde veya her neyse*" gibi kalıplar kullanılır. Veya biz onları kendimizi görünüşlerin nasıl görüldüğüne veya yargıların nasıl oluşturulduğuna dair araştırmalardan kendimizi kurtararak onları ilk görünüş kalıplarında kullanıp, şu şekilde ifade edilir: "*Görünüşler veya yargılar her ne ise onlara dair herhangi hale karşılık gelir*". ("P Ç", 1. Kitap, böl. iii: s; 17)

Öte yandan zıt argümanlar söz konusu edildiğinde, karşıtların dogmacıların aksine şüpheçiler tasdik veya inkâr kastında bulunmaz. Bu kelime zıtlama veya karşılaştırma anlamında kullanılır. Delillerin veya delil güçlerinin eşitliğinden kastın inanırlık (güvenirlik) veya imkânsızlık (güvensizlik) oranlarının eşitliği ve bir çelişme durumunda güvenilirlik diğer bir tezden daha güçlü olsa bile kesin bir yargıya varmamaktır. Ayrıca, "*yargının askıya alınması*"ından maksat bir şeyi onama veya ret etme sürecinde düşünme veya akıllama sürecini durdurmaktır. "*Zihinsel veya ruhsal dinginlik*" ise, ruhun sakin, durağan veya rahat haline karşılık gelir. İşte Sextus'a göre, "*şüpheci*" denilen kişi, yukarıda söz konusu edilen "*yetileri*" ortak olarak sahip olup, belirli bir amaç, araç, formüller ve ilkeler göz önüne alınarak teorik ve pratik konjektürde kullanandır. Bu bağlamda Pironcu filozoflarda doğal olarak, şüpheci öğrenciler kavramına dahil edilirler. ("P Ç", 1. Kitap, böl. v: s; 18)

Şüpheciliğin amacı ve ilkeleri nelerdir? Sextus'un şüpheci amaçtan kastı, yalın bir ifadeyle: kişinin bütün eylemlerinin ve düşüncelerinin kendisi tarafından yönlendirildiği fakat kendisinin hiçbir şekilde yönlendirilmeme durumunun mutlak arzulanmasıdır. Şüpheci amacın felsefi spekülasyonun kişinin pratikteki halet-i ruhiyyesine yansısı dikkate alındığında şu şekilde takdim edilebilir. Fikir beyanı konularının yapıldığı durumlarda zihinsel ve ruhsal dinginliğin gözetilip esas alınmasıdır. O aynı zamanda dinginliğe bir alt basamak oluşturan mutedilliği de içerir ki, bu anlamda amacın gözardı edilemez bir yönü daha ortaya çıkar. O da, şeylerin etki sahasında hissedişin mutedilleştirilmesi çabasına karşılık gelmesidir. ("P Ç", 1. Kitap, böl. xii: ss; 23-24) Amaç bu şüphe rahatsızlığı ile gündelik pratik hayattaki nefes alış verişler arasında bir denge bulup, dinginliğe ulaşmak esastır. Sonuçta şüpheçiler için sonradan eklenenle birlikte üç amaçtan söz edilebilir. Bunlar: 1-) Psikolojik zeminde yapılan spekülasyonlar temelli fikir beyanları söz konusu olduğunda "*ruhsal dinginlik*"; 2-) Pratik hayattaki eylem sahalarındaki ilişkilerde kaçınılmaz şeyler karşısında hislerin "*mutedilleştirilmesi*"; ve 3-) Teorik zeminde ise, yalın spekülatif ve olgusal araştırmalarda

“yarguların askıya alınarak” en azından iki farklı seçenek arasında “kayıtsız kalmak”tan ibarettir. (“P Ç”, 1. Kitap, böl. xı: ss; 23-24)

Demek ki, Sextus için bilgi araştırması, mutluluğa kapı aralayan ruhi dinginliği sağlamak içindir. Bu bağlamda, biz dinginliğe ulaştığımız sürece mutluluğu yakalayabiliriz diyebiliriz. Çünkü bütün filozoflarda amaç hangi türden olursa olsun nihai noktada mutluluğa ulaşmak esas amaçtır. (“P Ç”, 1. Kitap, böl. vi: s; 18) Sextus’da bu amacı gerçekleştirmek için ontolojik, epistemolojik ve etik sahasında bir dizi ilkeler ileri sürerler. Bu ilkeler daha ziyade epistemolojik çıkışlı olup, ontolojik ve etik alana doğal olarak yansıtılırlar. Dinginlik ve mutluluk kavramları olgusal alana hangi spekülatif basamaklardan geçirilerek taşınır? Bunların ontolojik, epistemolojik ve etiksel statüleri ve işlevleri nelerdir?

Şimdi bu sorular çerçevesinde şüpheli ilkeleri kısaca görerek şüpheli terminolojinin mantıksal dizimini de takdim etmiş olalım. Temel ilkeleri şöylece sıralayabiliriz: a.) nesnelere kendilerini bize görünüşleri vasıtasıyla açarlar; b.) kişi nesnelere görünüşleri ötesindeki gerçekliğini bilemez; c.) kişi durum ve gözlemleri vasıtasıyla bu görünüşlerin resimlerini kendince çizer; d.) nesnenin kendisinden ve muhatapı olduğu öznenin nesneye dair çizdiği resmin çizim şartları, metotları ve vasıtalarından kaynaklanan aynı nesneye dair hem aynı özne hem de başka özneler tarafından farklı zaman ve mekanlarda farklı resimler çizilebilir. Bu da özneyi nihai noktada nesneye dair kodlamalarda güçlüğe ve sıkıntılara düşürerek onu ümitsizliğe ve mutsuzluğa sürükler.

İşte böyle bir durumda kişinin bu sıkıntıdan kurtulmak için önünde iki seçenek vardır. Biri ya şüpheliğin varlık gerekçesi olarak değerlendirilebilecek ilkelerden biri olan: “*Her argüman eşit derecedeki denk bir argümanla çelinebilir*” ilkesi gereği yargı beyanında bulunmayıp araştırma nesnesine dair yargular askıya almaktır. Böylece dogmacılık batağına sapmadan hem teorik, hem pratik ve hem de psikolojik sıkıntıdan kurtulunacaktır. Diğer ise, Sextus’un ifadesiyle dogmatik seçim yolu olup, nesneye dair elde edilen bilgi verileri, izlenimler veya resimler ile yetinip insan, doğa ve evren hakkında Antik Yunan filozofları, stoa, epikürcüler örneklerinde olduğu gibi, bir sistem geliştirmek olacaktır. Dogmacıları bir tarafa bırakıp, şüpheli seçime dönecek olursak, doğal olarak ilk karşılaşacağımız soru şudur: Peki, şüpheli gerçekten dogmatizm batağına saplanmadan nefes alıp verebilirler mi? Veya Sextus’un kendi ifadesiyle, Şüpheli dogmatikleşebilir mi? Neden şüpheli dogmacı değildirler (genellemesi yapılmaktadır?). (“P Ç”, 1. Kitap, böl. viı: s; 19)

Sextus bu sorgulama söyleminde bulunurken, dogmacı tavırdan ne anladığını şöyle belirtir. Dogmacılıktan veya dogmatik yaklaşımdan “bir şeyin onanmasını veya kabulü” anlamını kasıt etmediğini söyler. Bu değerlendirmeden ne kast ettiğini birkaç genel örnek ile açıklama yolunu tutar. Örneğin ona göre, şüpheli deneyden elde edilen verilere elbette eğilim gösterir ama soğuk veya sıcak hissettiğinde şüpheli: “Üşüdüm veya terledim” demeyecektir. Diğer taraftan, Sextus bazılarının şu iddiasının da farkındadır: “*Dogmacı yaklaşım veya tavır*” en azından bilimsel araştırma nesnesini oluşturan ve delillendirilmemiş olan şeylerin birine dair yönelmedir. Şüphelinin “*dogmacılık*” yapmadığını söylerken işte bu anlamı kast etmektedir. Yani, delillendirilmemiş şeyler hakkında Pironcular, dogmacılık yapıp fikir beyanında bulunmazlar. Dogmacı formülleri veya kalıpları şüpheli ciddiye almaz. Örneğin, “*bütün şeyler yanlıştır*” bütün diğer şeylerle birlikte bu formüle şüpheliye göre kendisini de yanlıştır. Çünkü kendisi de bütünü içinde bir parçadır. (“P Ç”, 1. Kitap, böl. viı: s; 19) Yine, gerçekte bir önce formülün değişik ifade versiyonu olan “*hiçbir şey doğru değildir*” formülü de kendini yanlıştığından şüpheli tarafından dikkate alınmaz. Çünkü eğer ciddiyetle dikkate alınacak olursalar; bilgi nesnesi hakkında ama onama ama ret konumunda herhangi bir hüküm vermek mümkün olmayacaktır.

Sonuçta da, bilgi diye bir şey olmayacaktır. Oysa biz biliyoruz ki, şüphelilerin kendilerine özge bir dizi formüle ve ilkeleri mevcuttur. Bu mevcudiyet şüpheli yaklaşım ve düşünce adına bir çelişki olup, onları açmaza sürüklemeyi mi? Şüpheli bunlara sahip olduklarına göre, kimi modern ve çağdaş yorumcuların aksine, buradan şüphelilerin bilginin olasılığını kabul ettikleri çıkarılabilir. En azından böyle bir anlayış mantıken beklenir. Zaten, Sextus’da aynı şeyin şüpheli formüller içinde söz konusu edilebileceğinin farkında olduğundan, aradaki farkı şöylece ortaya kor: “Aradaki fark dogmacı formüllerinde direktirken şüpheli sadece ifade etme zorunluluğundan

dolayı formüladaki yargıya kayıtsız ve ısrarsız kalır.” (“P Ç”, 1. Kitap, böl. VIII: s; 20) Şüpheci formülalar şüphelinin konuya dair ne hissettiğini ve olayın ona nasıl gözüktüğünü ve bu nedenle de konu üzerine hissediş ve fikir beyanından ibarettir. Bu süreçte şüpheci yargıda bulunma sevdasında olmadığı gibi, kendi dışındaki varlıklara dair de pozitif bir tez ileri sürmek amacıyla da değildir. Her ne kadar Sextus böyle diyerek inceden felsefi diplomatik bir manevra yapsa da, ilerde gerçekte durumun hiçte onun söylediği gibi olmadığını göreceğiz.

Öte yandan, eğer sistemden kastın, görüşlere dair veya bağlı olarak doğruca yaşamının nasıl mümkün olduğunu gösteren belli akıl yürütmeleri izleyen bir disiplin olup ve aynı zamanda yargıları askıya alma yeteneğine kadar götürülebiliyorsa, bu durumda kendilerinin bir sistem sahibi olarak nitelenebileceklerini söyler. (“P Ç”, 1. Kitap, böl. VIII: s; 20) Yine Sextus’a göre, “şüpheciler görüşleri inkar ederler mi?” sorusu anlamsız olup şüphecilerin görüşleri inkar ettiklerini söyleyenler ne dediklerinin bilincinde olmayanlardır. Böylece burada görüş sorgulanmayıp ama görüşe işaret eden veya onun niteliklerini açığa vuran cümleler sorgulanır. Sextus’a göre, ne zaman ki, şüpheciler doğrudan görüşlere karşı argümanlar ileri sürerler, o zaman onları inkâr etme niyetiyle yapmazlar. Onların yaptıkları şey dogmacıların aceleci yargılarda bulunma keyfi olumsuzluğunun sakıncasını göstermek, açığa çıkarmaktır. Çünkü eğer akıl (hangi tür den olursa olsun) mantıklama yaparken bütün bunlar bakımından veya bunlara nispeten aldatıcı ve hatta bizim gerçek gözlerimizle karşı karşıya olan görüşlerin altını kaydırabiliyorsa, bu durumda biz haklı olarak fikir, görüş ve tezlerimizde farklılık göstermeliyiz. En azından delillendirilemeyen ve delillendirilmemiş şeyler hakkındaki yargılarımızda aceleci olmamalıyız. (“P Ç”, 1. Kitap, böl. IX: s; 21)

İlaveten Sextus, bu şüpheci özel terminolojiyi formülalar şeklinde açıklamıştır. Bunlar şüpheci amaç, yaklaşım ve tavrı kesin bir şekilde ortaya koyan bazı belli dilsel ifadeleri içerir. Formülalar temelde kişiyi dinginliğe ulaştırma amacına hizmet eden bilgi arayışında ve elde edilen bilgiye koşut geliştirilen eylemlerde kayıtsızlık veya hükmü askıya alma ilkesini kendilerine rehber edinerek; bir konuya dair iki zıt yargı ileri sürülebilir tezini yukarıdaki argüman zincirinde de şahit olduğumuz gibi kendilerine bu uğurda malzeme olarak kullanırlar. Bu formülaları şöylece sıralayabiliriz: “hiçbir şey doğru değildir”; “Yeter, buraya kadar”, “hiç bir şey belirlenip tayin edilmemeli”; “Yeter, daha fazlası yok...”; “Hangi alternatifte eğilim gösterip hangisinden uzak duracağımı bilmiyorum”; “Tahmin etmeme”; “Belki”, “Muhtemeldir ki, o...”, “şöyle olabilir ki”; “yargıyı askıya alıyorum”; “ben hiçbir fikir belirlemede bulunmam”; “hiç bir şey belirlenemez”; “bana gözüktüğü şekliyle”; “benim görebildiğim kadarıyla”; “bana öyle geliyor veya gözüktüyor ki”; “bütün şeyler kavranamaz veya anlaşılabilir”; “anlayamam” ve “algılayamayanım”; “her argümana karşı eşit derecede doğrulayan veya yanlışlayan yine zıt bir argüman ile karşı çıkılabilir”

IV. Şüpheci ve Dogmacı Akilyürütme Uygulama/Teknik (Teknei) Örneğinde Karşılaştırmalı Eleştirel Değerlendirilmesi

Eski Yunan’da insanların çoğu, Hemoros ve Hesiod örneklerinde olduğu gibi, şiir ve mitoloji bütün sanat dalları ve gemiciliği tanrıların insanlara verdiği bir armağanlar dizgesi olarak düşünüyorlardı. Tanrılar adeta bunların dağıtım, sevk ve idaresinden sorumluydular. Şair, marangoz, tabip gibi “uzmanlıklar” veya “technai” alanları dünyanın her yerinde meşhurdu. Bu bilincin olgusal alandaki göstergesi de, akıl yetisinin yapılan akıllamalar vasıtasıyla teorik ve pratik yönlerinin kullanımı sonucunda çeşitli zanaat, uzmanlık veya techne (technaïke, uygulama, teknik) alanlarında ortaya koyduğu ürünlerdir. İnsanlar kendi uygarlık çevrelerinde bunları ortaya koyarken kendilerini diğer varlık türlerinden ayıran ve varoluşuna anlam katan karakteristik özelliklerini ve farklılıklarını da gerçekleştirip, sergilemektedirler. Tekne/teknik/uygulama (“*Technai*”) terimi uygarlaşma aracı olarak görülen müzik yetisinin yanı sıra yaşayan ve aktif olan binicilik, denizcilik, tıp, rivayetçilik yeteneklerini ifade etmekteydi. Siyaset alanındaki “techne”den maksat ise, insanların şehirlerde birlikte yaşayabilmeleri için ihtiyaç duyulan bir yetenek ve bireyin şehir yönetiminde söz sahibi olup önemli bir mevki kapabilmesi için gerekli olan yeteneğe karşılık gelmekteydi.

Yine M.Ö. 5. asırda İonia’da mitolojik, metafizik ve teolojik unsurlu felsefi spekülasyonlarla donanımlı yeni bir *technei türü* olan “*tıp*” gündemdeydi. M.Ö. 4. asrın ilk çeyreğinde hekim Hipokrat “*Hastalıklara Dair*” denemesinde geleneksel tıbbı ve uygulayıcılarına mesleğe kötü örnek oluyorlar gerekçesiyle karşı çıktı. Bu dönemde bazı hekimlerin yanısıra özellikle sofistler tıbbın bir *technei türü* olup olmadığına dair bir tartışma açtılar. (Blank, 1998: xviii-xxi) Nitekim, Sofistler söz konusu tartışma da hem tıbbın bir *technei türü* olduğu hem de olmadığına dair “*ikil argüman*” kullandılar. Sonraları bu tür argüman tartışma ve münazaralarda sıklıkla başvurulacak bir araç haline dönüşüp filozofların başağrısı olacaktır. Nitekim Sextus (aksini ifade etse de) bunu ilkeleştirip şüpheli bir dogma konumuna taşıyacaktır. Sonuçta, Hipokrat “*Sanata Dair*” adlı denemesinde bu tartışmaları bir sonuca bağlama gayretinde oldu. Hipokrat bir *technia türü* (veya uzmanlık alanı) olan tıp adına hem teorisinde hem de özellikle uygulamasında ortaya koyduğu sonuçların diğer *technei türlerine* de uyarlanabilir. Nitekim, Hipokrat’ın kendisi diğer *technei grubuna* dahil olanların da kendi uzmanlık alanlarını aynı şekilde gözden geçirmelerini tavsiye etmiştir. (Blank, 1998: xviii-xxi)

Bu bağlamda, özellikle sofistlerin tartışmalarda ileri sürdükleri argümanlar çok etkili ve faydalı oldu. Örneğin, onlar uzmanlık alanlarının teknikliğine dair argümanlarda şu itirazları ileri sürdüler. Bir uzmanlık alanının teknik nitelikli bir donanımına sahip olması için: a-) öncelikle, uzmanlık alanının bir özel amacı olması gerekir ki diğer alanlarından bu amaç sayesinde ayrıştırılabilir; b-) kullanışlı ve pratik yönü olmalıdır; c-) amacına ulaşmak için bir metoda sahip olmalıdır; ve d-) sahada neyin doğru, neyin yanlış olduğunu ayırtabilmelidirler. Böylece ilgili alanda eğitimsiz acemi biri tesadüfen doğru bir şeyi yaptığında, tartışma konusu olan bu istisnai durumu sadece sahadaki uzman kişi açıklayabilir. (Blank, 1998: xviii-xxi) Son iki madde *technei* (uzmanlık alanlarının) eğitim ve öğretime açık olduğunu genel kanaati yansıtır. Yani, “*bilgelik, hikmetin ve mükemmelliğin öğretilip öğretilmeyeceği*” sorusu ikil argümanların tartışma konusuydu. Bu tartışmada onların öğretilmeyeceğine ve öğrenilemeyeceğine dair beş argüman ileri sürüldü ki, yine istenirse bu argümanlar bütün uzmanlık alanlarına da uyarlanabilir. Nitekim onların uygulanması sonucu, bu süreçte bazı *technei alanları* kimileri tarafından sınıflamanın dışında bırakıldı. Bu çok yönlü genel tartışmaya Sextus öncesinde hemen hemen her filozof ve felsefe okulu (Sokrates, Platon, Aristo, doğa filozofları, Sofistler, Kinikler, Epikurcular, Stoacılar, Şüpheli) doğrudan veya dolaylı bir şekilde katıldı. (Blank, 1998: xviii-xxi)

Asırlar sonrasında bu birikimlerden yararlanarak Sextus, aynı itirazları kullanıp kendine has şüpheli tarzıyla bunları argümantal formlara dökerek retorikçilere karşı kullandı. “Bilgi alanında kurulan *technei pazarındaki özne-nesne ilişkisi*”nde Sextus, bilgi pazarının kurulmasına ve pazarda insanların alışveriş yapmasına prensipte karşı değildir. Aksine insanlık gelenek ve göreneği göstermektedir ki, bu tür pazarlar tarihte hep kurula gelmiştir, yani pazar kurulmalı alışveriş de yapılmalıdır. Öyleyse, şu soruların cevaplarının verilmesi gerekir: Sextus’un problemi nedir? Sonuçta kendisi de bu pazardan şu veya bu şekilde alışveriş yapmıyor mu? Sextus’un şüpheli yaklaşım kaygısı ve problemi, ona göre kabul edilemez olan pazardaki bir dizi durumdan kaynaklanır. Bizce bu durumlar: a-) öznenin (pazarlamacının) durumu; b-) nesnenin (pazarlananın) durumu; c-) alıcının durumu; ve d-) özne, alıcı ve nesne ilişkisinden kaynaklanan pazar ve pazarlama ortamı olmak üzere dört ana başlıkta kategorize edilebilir.

Akıl hamaliyeliği tarihi ve çevrelerinin her döneminde olduğu gibi, Sextus zamanında da bilgi pazarında çeşitli “*technai-teknik*” veya “*uzmanlık*” türleri satışa çıkarılmaktaydı. Bu satışta aracı iletişimsel vasıta ister sözel, ister yazal isterse her ikisi birlikte olmak üzere dil ögesi ve işleviydi. Sextus’un şüpheliği bu kategorilere ilişkin çeşitli görüşler sunar. Nitekim o, “*theoria/teori*” ve “*technia/teknik*” ayrımının farkında olduğundan eserlerinde bizim söz konusu ettiğimiz kategorilerinin şüpheli görüş çerçevesinde eleştirel açıklamasını yapmıştır. İşte o sebepten dolayı olsa gerek ki, Sextus “*Gramercilere veya Liberal Arts (Özgür Sanatlar) Karşı*” adlı denemesini yazmıştır. Örneğin, Sextus “*Profesörlere Karşı*” (M1-6) adlı denemesinde, kendisine yedi (kanonik) “*özgür sanatların*” (*technai*) altısını konu edinir. Bunlar: Gramer, hitabet ve mantık üçlüsü (*trivium*); ve geometri, aritmetik, astronomi ve müzik dördülsü (*quadrivium*) olarak sonraları Ortaçağın müfredatının temelini oluşturacaktır. Sextus bunlara “*genel çalışmalar*” (*the enkuklia*

mathemata) (M 1-7) ve “özgür sanatlar” (“eleutheriai technai”: M 2 57) diye atıflarda bulunur. Mantığı dışarıda tutar. Çünkü onu P H 2 ve M 8 söz konusu etmiştir. (Hakinson, 1995: 251-2)

Gramercilere karşı olan eleştirilerinde, Sextus sıradan insanların gündelik dilde kullandıkları Yunan dili gramerini kendine hedef olarak almaz. Çünkü ona göre, bu gramer türü kendilerinin de başvurup kullandıkları kullanışlı bir gramerdir. Onun eleştirisi profesyonel gramercilerin yapay dil grameri sanatına yöneliktir ki, bu özellik onun diğer technai türlerini eleştirilerinde de görülür. Sextus (M 1-6 da) Epicurusçulara atfettiği argümanlarından söz ederek eleştirir. (Hakinson, 1995: 251-2)

Örneğin, Sextus [*“Özgür Disiplinler Profesörlerine Karşı”* (Blank, çev. ve yor.), kitabında her ne kadar çıkış noktaları ve pozisyonları farklı olsa da, Epikurus ve Piron ve bunların çevrelerinin birlikte özgür technai disiplinlerine karşı tavır aldıklarını söyler. Mesela Epikurus, özgür technai disiplinlerinin bilgelige ulaşmada gerçekte hiçbir yararının olmadığını savunur. Sextus’a göre, Epikurusçular kendi cahil konumlarını kamufle etmek için böyle bir savunmaya başvurabilecekleri tezini ileri süren bazılarına katılır. Nitekim Epikurus’un kendisi de, zaten Yunanca’yı iyi konuşamamaktaydı. Belki de hemen hemen her sahada bilgi sahibi olan Platon, Aristo ve diğerleri gibi bilgi sahibi olmadığından onlara karşı olan nefretini bu yolla dışavurduğu söylenilebilir. (Blank, 1998: 3-66)

“Liberal technai (özgür zanaat) disiplinleri diye bir şey var mıdır?” Sextus’a göre eğer özgür technai disiplinleri varolup, öğretimi söz konusu edilirse, ancak bu üzerinde hem fikir olunması gereken üç ana öğeye koşul olarak yapılabilir. Bunlar: a-) öğretilen şey veya öğrenim konusu ve çeşitliliği; b-) öğreten ve öğretilen ve bunların dışsal ve içsel durumları ve c-) eğitim-öğretim ortamı, şartları ve metodudur. (Blank, 1998: 3-13) Fakat bütün bunların gerçekliği olmadığından özgür disiplinler diye bir şey de yoktur. Sonuç Sextus hem teorik hem de uygulamalı bilimlerin ve bunlara dayalı zanaatların ne öğretilebileceğini ne de öğrenilebileceğini söylerken aslında bize her ikisinin de öğretilmeyeceğini ve öğrenilemeyeceğini öğretmektedir. Nitekim bizde onun konuya dair yargısını anlamış veya öğrenmiş olmalıyız ki bunları burada ifade etmekteyiz. Yani, Sextus bize felsefi şüphecî sistemi boyunca iddia ettiğinin aksine tersten yani negatif dogmatikçe okumayı öğretmektedir.

Sonuç: Bütüncül Bir Sağlama

Genelde şüpheciler özelde Sextus Empirikus’un mantığın (özellikle dogmacı türün) mantıksızlığına dair yaptığı mantıklamada (veya akıllamada), her ne kadar şüphecinin tartışmadaki muhatabı ve dinleyiciler bilmese de sonucu ta baştan belirlenmiş üç aşamalı spekülatif bir oyundur. Öte yandan Sextus’un şüphecî sistematığı ve onun oluşturan bileşenler (temel nosyon ve terimleri; amacı, ilkeleri; ve formülleri) bize gösterdi ki, şüphecî mantıklama ve onu koşul ortaya konan şüphecî görüş sistematığı öyle küçümsenip kolayca gözardı edilip bir celsede reddedilecek bir şey değildir. Doğal olarak ciddi şüphecî karakterde de olsa şüphecî mantıklamanın kendince bir mantık örgüsü vardır. İncelememizden elde ettiğimiz verilerden hareketle, onto-epistemolojik zeminde aşağıdaki şüphecî mantıklama zinciri ne demek istediğimizi açıklar durumdadır:

- 1.) Hiçbir şey kesinlik derecesinde bilinemez.
- 2.) Şeylerin görünüşlerinin müphemliği bir nesnenin kendinin kendi olarak gösterdiği izlenim veya görünüşlerinden kaynaklanır.
- 3.) Şüphe eylemi, şeylerin görünüşlerinin (phantasia) müphemliğinden (adelon) kaynaklanır.
- 4.) Şeylerin doğası üzerine kararsızlık şüpheden kaynaklanır.
- 5.) Birbirini çelen iki durum, şeylerin doğası üzerine kararsızlıktan ortaya çıkar.
- 6.) Yargıların askıya alınması eylemi iki birbirini çelen durum karşısında (state of equipollence) yapılır.
- 7.) Dinginlik, ancak yargıların askıya alınması (epoche) sonucu elde edilebilir.

8.) “Mutluluk (happiness), dinginliği (tranquillity) elde etmeye koşut olarak sağlanabilir.” (“P Ç”, 1. Kitap, böl. ix: ss; 23-24)

Yukarıda ki bu mantıklamada da görüldüğü gibi, şüpheçiler ve Sextus, onto-episteme zeminde anti-dogmacı veya şüpheci bir tarzda yaşarken, etik-eylem alanında gündelik hayat rutinlerine, alışkanlıklarına ve tecrübelerine kayıtsız kalamayarak kabul edip dile getirmek zorunda kalmışlardır. Bu etik-eylem alanında kendini gösterip şüpheçileri dogmacılar gibi yaşamaya sürükleyen zorunluluk veya ihtiyaç şu dört maddeden kaynaklanır:

- ı-) Doğanın rehberliği;
- ıı-) Hissedişlerin zorlaması;
- ııı-) Kanunlar, görenekler ve geleneğin; ve
- ıv-) Sanatların yönlendiriciliği ve öğreticiliğidir.

Böylece, doğanın rehberliğini esas alıp o çerçevede eylemlerde bulduklarını söyleyen şüpheçiler, doğal olarak diğer insanlar gibi, kendilerinin de akılama (mantıklama) ve duyumlamaya muktedir olduklarını ifade ederler. İşte hissedişlerin zorlamasından ötürü açlık yemeye, susama içmeye neden olarak kendilerini bu tür ihtiyaçları karşılamaya zorladıklarını ve o yönde eylemeye sürüklendiklerini belirtirler. Örneğin, gündelik hayatta kanunların ve geleneklerin zorlamasından dolayı, kendilerinin inançlılığı iyi ve inançsızlığı da kötü olarak kabul ederler. Yine, sanatların yol göstericiliğinden veya esinlemesinden dolayı uğraştıkları sanat dallarında pasif olmayıp, aksine aktiftirler. Sonuçta, Sextus, şüpheçilerin bütün bu tezleri bir önyargı da veya şartlanma da bulunmaksızın ileri sürdüklerini söyler. (“P Ç”, 1. Kitap, böl. xııı: s; 25)

Sonuçta incelememiz bize gösterdi ki, nasıl ki, hukuk herkese lazımsa; mantık ve usavurma da hem hukuka hemde herkese gerektir. Hatta öyle ki Sextus örneğinde olduğu gibi, mantığı mantıksızlama da bile mantıklamaya, yani mantığa zorunlu olarak ihtiyaç vardır. Başka bir deyişle, ister şüpheci ve ister dogmacı olalım değil mi ki homo akilus’uz, öyleyse elimizdeki tek imkan ve araç “Mantık”tır.

Kaynakça

- Açıköz, Hacı Mustafa (2006a), **Skeptikus, Şüphe ve Bilgi**, Elis Yayınları 34, Ankara.
- Açıköz, Hacı Mustafa (2006b), **Tevhidi Kozmik Holizm, Şüphe ve Eski Uygarlıklar**, Elis Yayınları 37, Ankara.
- Açıköz, Hacı Mustafa (2006c), **Sextus Empirikus ve Şüphe**, Elis Yayınları 38, Ankara.
- Açıköz, Hacı Mustafa (2004), “A Critique of Sextus Empiricus’s Theory of Tranquillity, Skepsis” **A Journal for Philosophy and Inter-Disciplinary Research**, Honorary Edition, pp; 83-98, Vols.: XV/ii-iii, Athens - Olypia, Greece, 2004.
- Annas, J. -Barnes J., (1997),**The Modes of Scepticism: Ancient Texts and Modern Interpretations**, Cambridge University Press, reprint, G.B.
- Brunschwig, J. (1996) “Pyrrho (c.365-c.275 BC)” **The Encyclopaedia of Philosophy**, (edited by P. Edwards), Macmillan, USA pp; 844-48.
- Hankinson, R. J, “Pyrrhonism”, **The Encyclopaedia of Philosophy**, (edited by P. Edwards), Macmillan, USA, pp. 848-54.
- Hallie, P. P., (1998), “Sextus Empiricus”, **Encyclopedia of Philosophy**, (edited by E. Craig), vol.; 4, Routledge, London and New York, pp; 427-28.
- Popkin, R. H., (1998),“Scepticism”, **Encyclopedia of Philosophy**, (edited by E. Craig), vol.; 4, Routledge, London and New York pp; 449-61.
- Cohen, S., (1998), “Scepticism”, **Encyclopedia of Philosophy**, (edited by E. Craig), vol.; 4, Routledge, London and New York, pp; 493-98.
- Foley, R. (1995), **Humans Before Humanity**, Blackwell Publisher, Oxford, UK, ss; 1-14-105.
- Hallie, P. P. (1985), (ed. with int and notes) and Foreword by D. R. Etheridge, “**Sextus Empiricus: Selections from the Major Writings on SCEPTICISM, MAN & GOD**”, An Avatar Book, Hackett Publishing Company, USA, New revised ed.
- Hankinson, R. J., (1995), **Sceptics**, Routledge, London and New York, Books I and II.
- İslamoğlu, Mustafa (2016), **Tabiat ve Kur’an Ayetleri Işığında Yaratılış ve Evrim**, Düşün Yayıncılık, İstanbul.
- Ierodiakonou, K., (1999), (editor), **Topics in Stoic Philosophy**, Clarendon Press, Oxford.
- Popkin, R. H., (1993), **The High Road to Pyrrhonism**”, eds. by R. A. Watson and J. E. Force, Hackett Publishing Company, Indianapolis - Cambridge, reprint.
- Sharples, R. W., (1996), **Stoics, Epicureans and Sceptics: An Introduction to Hellenistic Philosophy**, Routledge, London & New York.
- Stough, C. L., (1969) **Greek Scepticism**, Berkeley, University of California Press.
- Sextus Empiricus: “**Outlines of Pyrrhonism**”, translated by R. G. Bury, (1990) Prometheus Books, Buffalo, New York.
- Sextus Empiricus: **Against the Ethicists**, translated with an introduction and commentary by R. Bett,(1997), Clarendon press, Oxford.
- Sextus Empiricus: **Against the Grammarians**, translated with an int. and commentary by D. L.. Blank, (1998), Clarendon press, Oxford.
- Hallie, P. P., (1985),**Sextus Empiricus: Selections from the Major Writings on Scepticism, Man and God**, printed in USA.
- Weintraub, R. (1997), **Sceptical Challenge**, Routledge, London ve New York.